

Beschermde slakkengebieden in Nederland

Sylvia van Leeuwen, Jaap de Boer, Arno Boesveld en Adriaan Gmelig Meyling

Areas protected for snails in the Netherlands

Summary. Desmoulin's whorl snail *Vertigo moulinsiana*, the Narrow-mouthed whorl snail *Vertigo angustior* and the Ramshorn snail *Anisus vorticulus* occur in the Netherlands and are protected by the European Habitats Directive. This means that their habitats in the Netherlands must be protected, and the Dutch government has designated Special Areas of Conservation ('Natura-2000 sites') for these three snail species. The selected sites cover the most important populations within Natura-2000 sites, as well as the geographical range within the Netherlands. However, the majority of populations of *Anisus vorticulus* live in agricultural areas outside the Natura-2000 sites. Next, objectives are formulated with respect to the maintenance and expansion of the snail populations. Conservation management plans aiming to meet the formulated objectives are in preparation.

Inleiding

In het voorgaande artikel (Boesveld et al., 2014) lieten we zien hoe door gericht inventarisatiewerk van de Stichting ANEMOON veel meer inzicht verkregen is in de verspreiding en habitatvereisten van de drie slakkensoorten die zijn opgenomen in bijlage 2 van de Europese Habitatrichtlijn: de Zegge-korfslak *Vertigo moulinsiana*, de Nauwe korfslak *Vertigo angustior* en de Platte schijffloren *Anisus vorticulus*.

Deze nieuwe gegevens hebben de Stichting ANEMOON en de Nederlandse Malacologische Vereniging (NMV) in staat gesteld om vanuit 'slakkenperspectief' mee te denken over de locaties van door de overheid in te stellen 'speciale beschermingszones': de Natura 2000-gebieden. Het proces om Natura 2000-gebieden aan te wijzen loopt al vele jaren, maar het afgelopen jaar is daarin goede voortgang gekomen. In dit artikel laten we de stand van zaken zien voor wat betreft de beschermde slakkengebieden in ons land: welke gebieden zijn aangewezen en wat houdt bescherming in?

Waar in Nederland worden de slakken beschermd?

Als een slakkensoort vermeld is in bijlage 2 van de Habitatrichtlijn (Europese Unie, 2003), betekent dat niet dat elk individu van die soort op elke plek in Nederland beschermd is. De staatssecretaris van Economische Zaken bepaalt in welke gebieden die soort beschermd moet worden. Dat wordt vastgelegd in officiële besluiten waarmee een gebied aangewezen wordt als beschermd natuurgebied (aanwijzingsbesluiten). Alleen de soorten die in het aanwijzingsbesluit vermeld staan moeten in dat gebied beschermd worden (Europese Unie, 1992).

Om gebieden aan te kunnen wijzen als Natura 2000-gebied wilde het Ministerie van Economische Zaken per soort de vijf belangrijkste gebieden selecteren, afgemeten aan de omvang van de aanwezige populatie. Vervolgens konden eventueel nog extra gebieden toegevoegd worden met het oog op landelijke dekking, geografische spreiding en grensoverschrijding.

De eerste selectie van gebieden is gemaakt terwijl Stichting ANEMOON nog niet klaar was met het verspreidingsonderzoek. Toen gaandeweg bleek dat de slakken een bredere verspreiding hadden dan eerder gedacht (zie ons vorige artikel) hebben Stichting ANEMOON en NMV tijdens inspraakrondes nieuwe kennis van de verspreiding ingebracht en gevraagd het aantal beschermde gebieden voor slakken uit te breiden. Daar is gehoor aan gegeven, met als resultaat dat de belangrijkste gebieden voor de drie soorten slakken inderdaad zijn aangewezen als Natura 2000-gebied (Ministerie van Economische Zaken, 2014).

In tabel 1 en 2 is te zien in welke Natura 2000-gebieden de soort voorkomt en welke van deze gebieden voor deze soort zijn aangewezen als 'speciale beschermingszone'. De tabel geeft de stand weer per 5 april 2014 en is gebaseerd op gegevens

van het ministerie van Economische Zaken, Stichting ANEMOON en waarneming.nl. Van twee gebieden waar habitatrichtlijnslakken voorkomen is het aanwijzingsbesluit nog niet definitief vastgesteld (Noordhollands duinreservaat en Uiterwaarden IJssel).

Beschermde gebieden voor de Nauwe korfslak

De belangrijkste Natura 2000-gebieden voor de Nauwe korfslak zijn Kennemerland-Zuid, Voornes Duin, Meijndel & Berkheide, Solleveld & Kapittelduinen en Duinen Goeree & Kwade Hoek. Voor een betere geografische spreiding van beschermde gebieden hebben Stichting ANEMOON en NMV in het verleden gevraagd ook de locaties in de oostelijke Waddenzee aan te wijzen. Dit is gerealiseerd. Momenteel is de soort in deze en een aantal andere waardevolle gebieden beschermd (fig. 1 en tabel 1). Doordat Nauwe korfslakken vooral gevonden zijn binnen beschermde natuurgebieden, is hiermee een groot deel van de Nederlandse populaties afgedekt (89% van het aantal km-hokken waar de soort voorkomt).

Tabel 1. Aantal km-hokken waarin de Nauwe korfslak is aangetroffen per Natura 2000-gebied, 2004-2013. In de groen gemarkeerde gebieden is de soort wettelijk beschermd, in de blanco gebieden niet.

Gebied nr.	Naam Natura 2000-gebied	Aantal km-hokken
1	Waddenzee	8
7	Noordzeekustzone	2
67	Gelderse Poort	2
87	Noordhollands Duinreservaat*	12
88	Kennemerland-Zuid	28
97	Meijndel & Berkheide	23
99	Solleveld & Kapittelduinen	9
100	Voornes Duin	24
101	Duinen Goeree & Kwade Hoek	13
109	Haringvliet	1
113	Voordelta	3
116	Kop van Schouwen	2
117	Manteling van Walcheren	4
122	Westerschelde & Saeftinghe	2
123	Zwin & Kievittepolder	4
154	Geleenbeekdal	1
	Buiten Natura 2000-gebieden	11
	Totaal in Nederland	149

* Gebied nog niet definitief aangewezen.

Fig. 1. Natura 2000-gebieden waar de Nauwe korfslak voorkomt. De donkergroene gebieden zijn aangewezen om deze soort te beschermen, de lichtgroene gebieden niet.

Op de kaart in fig. 1 zijn ook de Westerschelde, het Haringvliet, de Voordelta en de Noordzeekustzone weergegeven. De Nauwe korfslak leeft daar op de grens van land en water (Het Zwin en de Verdrongen Zwarte Polder in Zeeuws Vlaanderen, het Quackgors langs het Haringvliet, de Slikken van Voorne, de Kwade Hoek op Goeree en de noordrand van de kwelder van Schiermonnikoog). De populaties op de Oosterkwelder van Schiermonnikoog en Rottum liggen vrijwel geheel binnen het Natura 2000-gebied Waddenzee.

Beschermde gebieden voor de Zegge-korfslak

Aanvankelijk waren alleen gebieden in Limburg voor deze soort geselecteerd. Uit de inventarisatie van Stichting ANEMOON bleek dat de soort veel breder verspreid is dan gedacht. De Wieden, de Weerribben en de Oostelijke Vechtplassen zijn de belangrijkste Natura 2000-gebieden voor de Zegge-korfslak. Op verzoek van Stichting ANEMOON en NMV zijn nu ook enkele andere gebieden voor de Zegge-korfslak aangewezen, zodat de soort nu in totaal in 14 gebieden beschermd is (tabel 2 en fig. 2). Deze gebieden omvatten 60% van de 334 km-hokken waar de soort tot nu toe gevonden is.

Tabel 2. Aantal km-hokken waarin Zegge-korfslak en Platte schijfhoren zijn aangetroffen, per Natura 2000-gebied: 2004-2013. In de groen gemarkeerde gebieden is de soort wettelijk beschermd, in de blanco gebieden niet.

Gebied nr.	Naam Natura 2000-gebied	Aantal km-hokken Zegge-korfslak	Aantal km-hokken Platte schijfhoren
11	Witte en Zwarte Brekken	7	
12	Sneekermeegebied	7	
18	Röttige Meenthe & Brandemeer	14	9
19	Leekstermeergebied	8	
34	Weerribben	40	9
35	De Wieden	66	42
37	Olde Maten & Veerslootslanden	12	6
38	Uiterwaarden IJssel*		2
47	Achter de Voort, Agelerbroek & Voltherbroek	3	
48	Lemselermaten	3	
71	Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem		1
83	Botshol		1
88	Kennemerland-Zuid		2
94	Naardmeer	3	10
95	Oostelijke Vechtplassen	40	23
100	Voornes Duin		1
103	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	2	12
104	Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein		8
105	Zouweboezem		4
106	Boezems Kinderdijk	5	3
107	Donkse Laagten	3	3
112	Biesbosch		8
142	Sint Jansberg	1	
148	Swalmdal	2**	
150	Roerdal	2	
154	Geleenbeekdal	8	
	Buiten Natura 2000-gebieden	110	224
	Totaal in Nederland	336	368
	% buiten N2000	32%	61%

* Gebied nog niet definitief aangewezen.

** Meest recente waarneming uit 2002, gebied sindsdien niet goed heronderzocht.

Fig. 2. Natura 2000-gebieden waar de Zegge-korfslak voorkomt. De donkergroene gebieden zijn aangewezen om deze soort te beschermen, de lichtgroene gebieden niet.

Beschermde gebieden voor de Platte schijfhoren

De Platte schijfhoren komt in veel Europese landen voor, maar is overal zeldzaam en bedreigd (Terrier et al., 2006). In Nederland komt de soort relatief veel voor en daarom heeft Nederland een speciale verantwoordelijkheid voor het behoud van deze soort. De belangrijkste Natura 2000-gebieden voor de Platte schijfhoren in Nederland zijn de Wieden, de Oostelijke Vechtplassen en de Nieuwkoopse Plassen & De Haeck. Op dit moment zijn acht gebieden voor de soort aangewezen (tabel 2 en fig. 3). Deze zijn goed gekozen: een aantal belangrijke Natura 2000-gebieden is nu voor deze soort geselecteerd. Daarmee is echter maar een klein deel van de totale Nederlandse populatie beschermd (31% van de 368 km-hokken). De leefgebieden liggen namelijk grotendeels buiten het Natura 2000-netwerk. Dat maakt het onmogelijk om voor deze soort een goed beschermingsniveau te bereiken via alleen het Natura 2000-gebiedenbeleid.

De Platte schijfhoren wordt echter niet alleen vermeld in bijlage 2 maar ook in bijlage 4 van de Europese Habitatrichtlijn. Soorten op die lijst zijn overal strikt beschermd, ook buiten Natura 2000-gebieden. Zij mogen namelijk nergens gevangen, gedood, verstoord of verhandeld worden. Dat is alleen nog in uitzonderingsgevallen toegestaan met een ontheffing op grond van de Flora- en faunawet. Voor de Platte schijfhoren is er dus een instrument voorhanden om de soort ook buiten Natura 2000-gebieden te beschermen.

Wat houdt de bescherming in?

Voor elke beschermde soort van de Habitatrichtlijn heeft het Ministerie van Economische Zaken een landelijke doelstelling geformuleerd en een doelstelling per gebied dat voor een soort wordt aangewezen. Een gebied dat is aangewezen om een slakkensoort te beschermen moet zo beheerd worden dat de populatie slakken er in stand blijft. Soms worden ook doelen

Fig. 3. Natura 2000-gebieden waar de Platte schijfhoren voorkomt. De donkergroene gebieden zijn aangewezen om deze soort te beschermen, de lichtgroene gebieden niet. Op de kaart is ook het gebied Uiterwaarden IJssel weergegeven. De Platte schijfhoren leeft daar in enkele strangen (dode rivierarmen), kolken en sloten in de uiterwaarden. In de rivier zelf is de soort nooit aangetroffen.

gesteld om de situatie te verbeteren zodat de populatie kan groeien. De ‘instandhoudingsmaatregelen’ worden beschreven in een Natura 2000-beheerplan voor dat gebied. Het ministerie heeft vastgesteld dat de toestand van de drie weekdiersoorten in Nederland ‘matig ongunstig’ is. Daarom zou het voor de hand liggen dat men streeft naar verbetering.

De landelijke doelstelling voor de Zegge-korfslak is inderdaad op verbetering gericht: ‘Behoud omvang en verbetering kwaliteit leefgebied ten behoeve van behoud populatie’. Deze verbetering (van de kwaliteit van het leefgebied) wil het ministerie realiseren in drie Natura 2000-gebieden: 1. Achter de Voort, Agelerbroek & Voltherbroek, 2. Lemselermaten en 3. Geleenbeekdal. De eerste twee gebieden liggen in Overijssel, het derde in Limburg. In de overige gebieden voor Zegge-korfslakken is het doel ‘Behoud omvang en kwaliteit leefgebied ten behoeve van behoud populatie’.

Voor de Nauwe korfslak en de Platte schijfhoren is de doelstelling zowel landelijk als per gebied ‘Behoud omvang en kwaliteit leefgebied ten behoeve van behoud populatie’; er wordt dus niet naar verbetering gestreefd.

Bij de Nauwe korfslak is de ambitie niet hoger omdat het ministerie verwacht dat verbetering niet haalbaar is, met als argument dat de slechte situatie veroorzaakt wordt ‘door de toestand in de duinen, waar het geschikte habitat (met name populierenbos) licht afneemt’. Dit komt door natuurlijke successie en door de bewuste kap van populieren (omdat ze als niet-inheems worden beschouwd). Verder speelt waarschijnlijk ook mee dat de Habitatrichtlijn ook voorschrijft dat de kwaliteit van duingraslanden (in vaktermen: ‘grijs duin’) in Nederland verbeterd moet worden. Duingebieden zijn vaak dichtgegroeid met struweel als gevolg van luchtverontreiniging, het instorten

van de konijnenstand en achterstallig beheer. Om het grijs duin te herstellen worden vaak bomen of struiken en vegetaties met ruigtekruiden verwijderd (plaggen, fig. 4) en wordt vee ingeschaard. Zulke maatregelen gaan in de toekomst waarschijnlijk nog vaker genomen worden om het teveel aan stikstofuitstoot door energiecentrales, landbouw en andere economische activiteiten te compenseren via de 'Programmatische Aanpak Stikstof'. Dit is nadelig voor de Nauwe korfslak. De Habitatrichtlijn schrijft echter wel voor dat de beschermde soorten niet achteruit mogen gaan.

Fig. 4. Door grootschalige plagwerkzaamheden in de duinen zijn grote leefgebieden van de Nauwe korfslak verloren gegaan
Foto: Arno Boesveld.

Bij de Platte schijfhoorn wordt geen verbetering nagestreefd in afwachting van meer inzicht in verspreiding, populatiedynamiek en ecologie van de soort om een adequate bescherming mogelijk te maken“, aldus het ministerie. Het ministerie laat in het midden hoe dit inzicht zal ontstaan.

Per Natura 2000-gebied wordt momenteel een beheerplan uitgewerkt waarin staat welke maatregelen genomen worden om de doelstellingen in het gebied te bereiken. Die beheerplannen gaan uiteraard niet alleen over weekdieren maar over alle beschermde soorten in dat natuurgebied. De meeste beheerplannen zijn nu in voorbereiding maar nog niet definitief vastgesteld. Welke maatregelen per gebied genomen worden om de slakken daar te beschermen is dus nog niet duidelijk.

Nawoord

In bijlage 2 van de Habitatrichtlijn staan vrijwel alleen weekdieren die op het land of in het zoete water leven. Mariene bodemdieren staan er vrijwel niet in. Bij het uitwerken van de Habitatrichtlijn heeft het zeeleven helaas te weinig aandacht gekregen. Ook de Europese Rode lijst weekdieren (Europese Commissie, 2011; zie ook Van Leeuwen, 2012) gaat alleen over land- en zoetwaterweekdieren. Wij hopen dat de mariene weekdieren bij de uitwerking van toekomstig Europees natuurbeleid wel betrokken worden, want onder de mariene weekdieren zijn soorten die net zo hard bescherming nodig hebben. Zo is bijvoorbeeld op het Nederlandse deel van de Noordzee de kans om de Noordkromp aan te treffen in een monster of in een trek met een sleepnet met maar liefst 75% afgenomen in de loop van 1960 t/m 2010 (De Bruyne et al, 2013).

Dankwoord

Wij bedanken Koos Dijksterhuis voor het beschikbaar stellen van de Noordkromp-foto.

Fig. 5. De Noordkromp *Arctica islandica* is een voorbeeld van een marien weekdier die niet opgenomen is op Bijlage 2 van de Habitatrichtlijn Foto: Koos Dijksterhuis.

Geraadpleegde bronnen:

- BOESVELD, A., S. VAN LEEUWEN, A. GMELIG MEYLING EN J. DE BOER (2014): De verspreiding van drie slakken van de Habitatrichtlijn in Nederland. – *Spirula* 398: 67-71
- BRUYNE, R. DE, S. VAN LEEUWEN, A. GMELIG MEYLING & R. DAAN (red.) (2013): Schelpdieren van het Nederlandse Noordzeegebied. Ecologische atlas van de mariene weekdieren (Mollusca). – Tirion Natuur en Stichting ANEMOON.
- EUROPESE COMMISSIE (2011): European Red List. Geraadpleegd 26 december 2011 op: http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/redlist/index_en.htm.
- EUROPESE UNIE (1992): Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (Habitatrichtlijn).
- EUROPESE UNIE (2003): Habitatrichtlijn bijlage 2, gewijzigde versie. – Publicatieblad van de Europese Unie L 236 van 23.9.2003.
- LEEUWEN, S. VAN (2012): Europese Rode Lijst land- en zoetwaterweekdieren vastgesteld. – *Spirula* 386: 78-80.
- MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN (2014): Natura 2000-gebieden. Website met informatie over aanwijzingsbesluiten en beheerplannen voor Natura 2000-gebieden. Beschikbaar op: <http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/gebieden/database.aspx?subj=n2k> [geraadpleegd 5 april 2014].
- TERRIER, A., E. CASTELLA, G. FALKNER & I.J. KILLEEN (2006): Species account for *Anisus vorticulus* (Troschel, 1834) (Gastropoda, Planorbidae), a species listed in Annexes II and IV of the Habitats Directive. – *Journal of Conchology* 39(2): 193-205.

Adressen van de auteurs:

Sylvia van Leeuwen: sylvia25@versatel.nl
Arno Boesveld: h.dijkstra84@chello.nl
Jaap de Boer: j.h.de.boer@kpnmail.nl
Adriaan Gmelig Meyling: anemoon@cistron.nl

Voetnoot:

Naast de 3 "HabSlakken" vermeldt bijlage 2 ook nog de Bataafse stroommossel *Unio crassus*. Deze leefde vroeger in Nederland in het stroomgebied van de Maas, Dinkel en Mark en in de takken van de Rijn. Sinds 1968 is hij echter niet meer levend in Nederland gevonden, vermoedelijk als gevolg van watervervuiling. Omdat de soort in ons land is uitgestorven worden er geen beschermingszones voor aangewezen en blijft deze soort in dit artikel verder buiten beschouwing.